

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

LEGAL REGIME OF SPOUSES' PROPERTY: REGULATORY AND LEGAL REGULATION

Круглова О.О.,
к.ю.н., доцент,старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу нормативного регулювання майнових відносин подружжя, що визначає правовий режим їхнього майна. Авторами розглянуті два способи визначення правового режиму майна подружжя: законний та договірний. Встановлені передумови їх виникнення, особливості та відмінності. Зазначені переваги договірної форми встановлення режиму майна подружжя.

Ключові слова: подружжя, режим майна, законний режим, договірний режим, шлюбний договір, нормативне регулювання.

Статья посвящена анализу нормативного регулирования имущественных отношений супругов, которое определяет правовой режим их имущества. Авторами рассмотрены два способа определения правового режима имущества супругов: законный и договорной. Установлены предпосылки их возникновения, особенности и различия. Указаны преимущества договорной формы установления режима имущества супругов.

Ключевые слова: супруги, режим имущества, законный режим, договорный режим, брачный договор, нормативное регулирование.

The article is devoted to the analysis of normative regulation of property relations of spouses, which determines the legal regime of their property. The authors state that the legal regime of the property of the spouse is determined depending on who he is established – the legislator or the members of the property relations – the spouses. In this regard, distinguish legal (legal) and contractual (contractual) legal regimes of marital property. The preconditions for their occurrence, features and differences are determined. The presumption of the family law of Ukraine is analyzed – the presumption of the common property of the spouses and the idea of equality of rights of the spouses in relation to the possession, use and disposal of property, regardless of the size of the contribution to this property of each of them. The emphasis is placed on the fact that divorce without the distribution of property can not turn the joint property of the spouses into an individual. It is also noted that the requirements of the former spouse on the sharing of common property are subject to a three-year period for filing a claim, calculated from the day one of the co-owners has learned or should have been aware of the violation of their property rights. The article establishes that the parties to the marriage contract can agree on non-distribution of property acquired by them during the marriage, the mode of joint ownership, and to consider it as a common partial or private property of each of them. A marriage contract may extend its effect as a property which is the object of joint ownership of the spouses at the time of the conclusion of the marriage contract and on the property acquired by a spouse or a spouse in the future. The couple can also arrange for a possible divorce procedure for divorce, etc. Thus, as a result of the consideration of the features and characteristics of the methods of establishing the legal regime of spouses property, the authors mention the advantages of the contractual regime of the spouses property, which more allows the rights and interests of individuals to be ensured.

Key words: marriage, property regime, legal regime, contractual regime, marriage contract, normative regulation.

Однією з основних умов стабільності життя людини є наявність належного статку, професійної реалізованості, житла та інших майнових цінностей. Шлюб є підставою виникнення майнових та особистих немайнових шлюбних правовідносин, специфічність яких обумовлена тим, що їх суб'єктний склад визначений законом (подружжя – фізичні особи), а також тим, що шлюбні відносини виникають на підставі певного юридичного факту – реєстрації шлюбу. Регулювання майнових правовідносин подружжя є складним комплексом дій щодо встановлення режиму володіння, користування та розпорядження майном.

Дослідженню майнових правовідносин подружжя приділялося багато уваги вченими-юристами, такими як: М.В. Антокольська, О.В. Дзера, А.А. Иванов, І.В. Жилінова, Л.М. Зілковська, А. М. Нечаєва, З. В. Ромовська, О.О. Ульяненко, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов, Ю.С. Червоний та ін., які брали активну участь у вирішенні проблем встановлення правового режиму майна подружжя.

Правовий режим майна подружжя в загальному значенні розглядається як складний комплекс дій, система юридичних правил, що визначають стан певного явища об'єктивної дійсності, статуту та динаміку їх правового регулювання, в тому числі стосовно володіння, користування та розпорядження майном. Правове регулювання відносин щодо майна подружжя визначає основні ланки поведіння їх у майновій сфері: закріплює, яке майно перебуває у власності подружжя або кожного з них, встановлює обсяг прав та обов'язків подружжя стосовно цього майна, порядок придбання та його продажу, відповідальність подружжя по спільних або особистих зобов'язаннях. Заслуговує на увагу визначення правового режиму майна подружжя як виникаючого в результаті дії комплексу правових заходів певного порядку регулю-

вання майнових відносин подружжя, метою встановлення якого є всебічне упорядкування майнових відносин у сім'ї, забезпечення та захист майнових прав та законних інтересів подружжя [1].

Правовий режим майна подружжя визначається залежно від того, ким він встановлений – законодавцем чи самими учасниками майнових відносин – подружжям. У зв'язку з цим можна говорити про законний (легальний) і договірний (контрактний) правові режими подружнього майна [2].

Зазначені види правових режимів суттєво відрізняються одне від одного за своїми основними характеристиками та правовими заходами, що включені до їх складу. Законний режим означає, що комплекс подружніх прав і обов'язків щодо майна, порядку його придбання та відчуження, правомочностей по володінню, користуванню та розпорядженню ним, а також межі відповідальності подружжя по спільних і особистих боргах визначається чинним цивільним і сімейним законодавством України [3].

Основною ідеєю, втіленою у сімейне законодавство при регулюванні майнових відносин подружжя, є підтримка і всебічний захист єдності й спільності майнових інтересів подружжя, узгодженості їхніх дій щодо володіння, користування і розпорядження цим майном. Зокрема, у сімейному праві України простежується *презумпція спільності майна подружжя*, у зв'язку з чим доведенню підлягає лише факт приналежності майна до роздільного майна подружжя. У даному випадку чоловік або дружина повинні довести, що спірне майно придбане ними до шлюбу або у період шлюбу в дарунок, у спадщину тощо.

У разі визнання судом недостатності доказів щодо належності спірного майна до роздільної власності одного з подружжя таке майно визнається таким, що належить їм

на праві спільної сумісної власності. Більше того, не припиняє дію принципу спільності майна тимчасове роздільне проживання подружжя (у зв'язку з відрядженням, відпусткою, перебуванням на лікуванні тощо), за винятком встановлення режиму окремого проживання подружжя (ст. 119 СК України) [4, с. 209].

Крім того, через усі норми, що регулюють майнові відносини подружжя, чітко проходить *ідея рівності прав подружжя* щодо володіння, користування і розпорядження майном незалежно від розміру внеску в це майно кожного з них.

Правовий режим майна подружжя визначається тим, у якому порядку виникають і припиняються права подружжя на майно.

Статистика у нашій країні свідчить про велику кількість розлучень за останній період. Основною причиною називають алкоголізм, вимушену розлуку та нестатки. Сьогодні в Україні офіційно розпадається 40% шлюбів. Їх тривалість залежить від тривалості дошлюбного знайомства, так, 1-2 роки були знайомі 33,2% респондентів, інші – від 3 до 11 місяців. Нетривалі (до трьох місяців) близькі стосунки привели до шлюбу 16,7% пар. Люди, що мали такі стосунки протягом 1-2 років, стали подружжям у 7,2% випадків. Лише 0,5% пар створили сім'ю після п'яти років близького знайомства. В усіх інших випадках люди розлучаються. У період 2015 року, за даними Держкомстату, на 295 тисяч укладених шлюбів в Україні припадає 130,7 тисячі розлучень. Тобто розлучаються 44,3% подружніх пар. А якщо взяти до уваги жінку та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, які також розпадаються, то рівень розлучень в Україні, за даними фахівців, сягає 61%. Це, за даними Євростату, найвищий показник у Європі. Пік розлучень, кажуть соціологи, припадає на перші роки подружнього життя – від 3-х місяців до півтора року [5].

Така невтішна статистика свідчить про актуальність, важливість та необхідність удосконалення правового механізму вирішення майнових питань щодо розподілу майна між колишнім подружжям.

Слід наголосити на тому, що спільність майна виникає тоді, коли особи реєструють шлюб [4, с. 65]. При цьому право на майно виникає незалежно від підстав його виникнення (купівля-продаж, міна, винагорода за працю, прибуток спільного майна тощо) [6, с. 11].

Важливим елементом правового режиму майна подружжя є порядок припинення їхніх майнових прав, який пов'язується з моментом припинення шлюбу, тому перстає діяти законний режим майна подружжя, тобто режим їхньої спільної сумісної власності, лише за умови, що подружжя розділили спільно нажите у шлюбі майно [7, с. 17].

Якщо подружжя не розділили спільне майно, то і після розлучення воно продовжує залишатися спільним із відповідним правовим режимом, оскільки саме по собі *розлучення без розподілу майна не може перетворити спільну власність подружжя на індивідуальну*.

До вимог колишнього подружжя про розподіл спільного майна застосовується трирічний строк для пред'явлення позову, який обчислюється від дня, коли один із співвласників довідався або повинен був довідатися про порушення свого права власності (ч. 2 ст. 72 СК України). Для здійснення одним із подружжя, що розлучилися, правочинів щодо розпорядження спільним майном потрібна ясно виражена згода іншого власника майна (ч. 2 ст. 68 СК України).

Таким чином, проаналізувавши все вищезазначене, можна дійти висновку, що основними принципами, які передумовлюють законний режим майна, є:

1) презумпція спільності подружнього майна;

2) рівність прав подружжя стосовно їхнього спільного майна незалежно від розміру внеску в це майно;

3) рівність прав по володінню, користуванню і розпорядженню подружнім майном;

4) спільна відповідальність подружжя по зобов'язаннях майнового характеру.

Ефективне правове регулювання шлюбних відносин в Україні має надзвичайно важливе значення для відновлення і подальшого розвитку держави. У зв'язку з цим прогресивним нововведенням щодо посилення гарантій майнових і особистих прав подружжя стало розширене законодавче тлумачення можливості укладання шлюбного договору, який є одним із найбільш важливих правових засобів, що регулює режим майна подружжя. Слід зазначити, що при договірному режимі майна подружжя має право самостійно встановлювати для себе обсяг взаємних прав і обов'язків у майновій сфері. При цьому істотною новелою в даному питанні є можливість закріплення у шлюбному договорі нерівності часток подружжя у спільному майні.

До прийняття чинного СК України законний режим був основним видом правового режиму майна подружжя, оскільки у переважній більшості випадків права та обов'язки подружжя підпорядковувалися законному режиму регулювання, встановленому нормами сімейного законодавства України. Така позиція законодавця поступово змінювалася, що найбільш яскраво було виражено після закріплення на законодавчому рівні можливості укладання шлюбного договору особами, що вступають у шлюб, чи подружжям. З прийняттям сучасних ЦК та СК України такий підхід принципово змінився, у зв'язку з чим стала застосовуватися конструкція договору в сімейному праві, яка надає можливість відійти від імперативного регулювання майнових відносин у сім'ї шляхом укладання договорів, змінюючи при цьому імперативні приписи на диспозитивне врегулювання таких відносин. Надаючи подружжю значні можливості самостійно визначати свої взаємні права та обов'язки, законодавець, проте, визначає рамки свободи подружжя у цій сфері. Ідея полягає в тому, що подружжя не може включати в шлюбний договір положення, які обмежують обсяг прав дитини, а також не можуть регулюватися особисті відносини подружжя та особисті відносини між дітьми та батьками. Однак шлюбним договором можуть визначатися майнові права та обов'язки подружжя як батьків (ч. 2 ст. 93 СК України). Тому буде незаконною домовленість подружжя, в результаті якої діти можуть позбутися належних їм майнових прав, зокрема права користування квартирою, будинком, іншим житловим приміщенням. Державний контроль за дотриманням цього принципу покликаний здійснювати нотаріальні органи, що реєструють шлюбні договори.

Сторони шлюбного договору можуть домовитися про непоширення на майно, набуте ними під час шлюбу, режиму спільної сумісної власності й вважати його спільною частковою або особистою приватною власністю кожної з них. Шлюбний договір може поширювати свою дію як на майно, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя на момент укладання шлюбного договору, так і на майно, що буде набуто дружиною або чоловіком у подальшому. Подружжя також можуть домовитися про можливий порядок поділу майна на випадок розлучення тощо [8, с. 116].

Таким чином, під договірним режимом слід розуміти порядок, що діє відносно майна, нажитого чоловіком і жінкою під час шлюбу, що, на відміну від законного режиму, встановлений самим подружжям у шлюбному договорі (гл. 10 СК України). При цьому незалежно від того, який режим майна обере подружжя, слід враховувати, що стосовно спільно нажитого майна правовий режим якого не буде визначений у договорі, залишається чинним законний режим спільної сумісної власності.

Крім того, договірне регулювання сімейних відносин (ч. 2 ст. 7 СК України) закріплено як один із принципів сучасного сімейного права, у зв'язку з чим у СК України передбачений перелік різних договорів, учасниками яких є не лише подружжя, а й інші члени сім'ї, які наділені правом укладати договори, передбачені й не передбачені безпосередньо СК України.

Отже, з усього вищезазначеного можна дійти висновку, що, укладаючи шлюб, подружжя має замислитися щодо вирішення майнових питань у майбутньому.

Законний режим майна подружжя відрізняється від договірної переліком певних ознак, зокрема:

- законний – встановлений правовими нормами, а договірний – ще й договором;

- законний режим поширюється на всіх осіб, що вступили у шлюб, у той час як шлюбний договір має силу тільки стосовно конкретної подружньої пари, що його уклала.

Отже, завдяки нормативному регулюванню майнових відносин подружжя, яке дозволяє в договірному порядку змінювати режим їхнього майна, можна забезпечити права та інтереси цих осіб таким чином, аби виникло якнайменше потреб захищати й відновлювати ці майнові права особам, які розлучаються та/або розподіляють майно, набуто під час спільного проживання однією сім'єю, а відповідно, й звертатися до суду для поділу нажитого у шлюбі майна й уникати довготривалих та психічно напружливих судових процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жилінкова І.В. Шлюбний контракт : [підручник] / Жилінкова І.В. – 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo-ukraine.org.ua/resyrsi/biblioteka/semeynoe-pravo-ukrainy/shlyubnij-kontrakt-pidruchnik/8403-glava-1-majnovi-pravovidnosini-podruzzhzha-zakonnij-i-dogovirnij-rezhimi>.
2. Жилінкова І.В. Правовий режим майна членів сім'ї / Жилінкова І.В. – Х. : Ксилон, 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studopedia.ru/5_149925_literatura.html.
3. Єршова М.Н. Майнові правовідносини в сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mir.zavantag.com/pravo/10717/index.html?page=22>.
4. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за ред. Є.О. Харитонов. – Х. : Одиссей, 2009. – 593 с.
5. Мороз М. «Україна – на першому місці в Європі за кількістю розлучень» Стаття з газети «Експрес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expres.ua/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misci-yevropi-kilkisty-rozluchen>.
6. Ариванюк Т.О. Правове регулювання відносин власності між подружжям : автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Ариванюк Т.О. – К., 2002. – 190 с.
7. Сафончик О.І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Сафончик О.І. – О., 2004. – 20 с.
8. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / Булеца С.Б., Іванов Ю.Ф., Ієвіня О.В. та ін. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2011. – 428 с.

УДК 347.515

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БОРЖНИКА ЗА ДІЇ ТРЕТІХ ОСІБ (СТ. 618 ЦК УКРАЇНИ)

FEATURES OF THE CIVIL RESPONSIBILITY OF THE BORRIS FOR THE ACTION OF THIRD PARTIES (ST. 618 OF THE CC OF UKRAINE)

Кузьмич О.Я.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри судочинства

Навчально-науковий юридичний інститут

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена аналізу юридичної природи такого виду відповідальності, як відповідальність за дії третіх осіб (ст. 618 ЦК України). За наслідками аналізу форм участі третіх осіб у відносинах зобов'язального характеру та загалом особливостей, які є характерними для таких суб'єктів, зроблено висновок, що досліджуваний вид цивільної відповідальності виникає за наявності відповідних умов у межах правовідносин, якими опосередковується покладення виконання обов'язку боржника на третю особу (ч. 1 ст. 528 ЦК України). Водночас участь третіх осіб у виконанні обов'язку замість боржника у власному інтересі (ч. 3 ст. 528 ЦК України) в силу специфіки таких правовідносин виключає настання аналізованого виду відповідальності.

Ключові слова: третя особа, зобов'язання, цивільна відповідальність, боржник, кредитор.

Статья посвящена анализу юридической природы такого вида ответственности, как ответственность за действия третьих лиц (ст. 618 ГК Украины). По результатам анализа форм участия третьих лиц в отношениях обязательственного характера и вообще особенностей, которые характерны для таких субъектов, сделан вывод, что исследуемый вид гражданской ответственности возникает при наличии соответствующих условий в пределах правоотношений, которыми опосредуется возложение исполнения обязанности должника на третье лицо (ч. 1 ст. 528 ГК Украины).

В то же время участие третьих лиц в исполнении долга вместо должника в собственном интересе (ч. 3 ст. 528 ГК Украины) в силу специфики таких правоотношений исключает наступление рассматриваемого вида ответственности.

Ключевые слова: третье лицо, обязательства, гражданская ответственность, должник, кредитор.

The article is devoted to the analysis of the legal nature of this type of responsibility as the responsibility for the actions of a third person (Article 618 of the Civil Code of Ukraine).

The author pays much attention to the notion of civil liability, as well as to third parties as a legal category, in particular, the features that are characteristic for such subjects of civil legal relations are distinguished. As a result of the analysis of the forms of participation of third parties in the obligatory nature of relations, and in general, the characteristics that are characteristic of such entities it is concluded that the investigated type of civil liability arises in the presence of appropriate conditions within the legal relationship, which is mediated by the implementation of the duty of the debtor to a third person (Part 1 of Article 528 of the Civil Code of Ukraine).